

УДК 316.454.7 054

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.3.8>**Сікорська Ірина Миколаївна**

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету управління
вул. Карпінського, 58, Маріуполь, Донецька область, Україна
orcid.org/0000-0002-6649-3974

Тупахіна Олена Володимирівна

доктор філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2920-1167

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ ESE APREI)

У статті на репрезентативному емпіричному матеріалі (182 робіт студентів різних спеціальностей з усіх регіонів України, поданих на Всеукраїнський конкурс студентських робіт під егідою Української асоціації викладачів і дослідників європейської інтеграції) досліджуються особливості трансформації уявлень студентської молоді про Європейський Союз, європейську солідарність та європейські перспективи України у контексті першої хвилі пандемії COVID-19 (лютий – червень 2020 року). Актуальність розвідки обумовлена, з одного боку, необхідністю з'ясування ціннісних орієнтирів студентської молоді як найбільш активної й проєвропейської частини українського суспільства; з іншого – потребою у висвітленні ситуативних недоліків інформаційної політики щодо COVID-19 в Україні та ЄС на початковому етапі пандемії, у з'ясуванні архітектури інформаційного поля, у якому перебуває українська студентська молодь, та його впливу на формування уявлень цільової аудиторії про сутність європейської інтеграції, європейської солідарності тощо. Емпіричні дані, оброблені за допомогою методів контент-аналізу, дискурс-аналізу та концепт-аналізу і розглянуті як у загальноєвропейському контексті, так і в порівнянні з даними попередніх років, свідчать про критичне переосмислення традиційного для українського медіадискурсу концепту Європи як «непевного об'єкта бажання» – високого взірця стандартів і цінностей, постульована не досяжність якого і живить скептичний дискурс, піддаючи сумніву потребу євроінтеграції як такої. Аналіз риторичних стратегій учасників конкурсу дозволяє зробити висновок про «стресову радикалізацію» настроїв «евроскептичної» групи студентства на тлі більш стриманої реакції «єврооптимістів», а вивчення змістової складової частини – продемонструвати пряму залежність між рівнем обізнаності респондентів щодо принципів функціонування, місії і завдань ЄС та рівнем критичного осмислення дій ЄС часів першої хвилі пандемії. Результати дослідження переконливо обґрунтовують необхідність посилення інформаційної й просвітницької роботи зі студентською молоддю, а також підіймають питання про розбудову ефективної комунікаційної стратегії з опорою на потреби й настрої цільової аудиторії.

Ключові слова: *концепт «Європа», європейська інтеграція, європейська солідарність, українські студенти ЗВО, COVID-19.*

Вступ. Пандемія COVID-19 стала безпрецедентним викликом для всього світу, зокрема, і європейських країн. Хоча інституції ЄС представили низку ініціатив з пом'якшення наслідків пандемії, їхня ефективність неодноразово піддавалася критиці через занижку оперативності, обумовлену надмірною бюрократизацією управлінських процесів. Неврегульована інформаційна політика часів першої хвилі пандемії, брак даних соціального моніторингу

та ефективних каналів комунікації у поєднанні з відвертими інформаційними маніпуляціями окремих агентів формування громадської думки закономірно позначилися на ставленні до Європейського Союзу та європейської інтеграції як в Україні, так і у світі загалом. В той час як рівень довіри мешканців країн-членів ЄС до інститутів Європейського Союзу піддавався регулярному моніторингу (Eurobarometer, 2021; Dennison, Puglierin, 2021; Busse, Loss, Puglierin, Zerka, 2020), а їхнє ставлення до євроінтеграційних прагнень України стало предметом опитування «Як сприймають Україну в країнах ЄС» від Центру «Нова Європа» (2020), можливі зміни у проєвропейських настроях українців періоду першої, кризової фази пандемії досі залишаються недостатньо висвітленими у науковому дискурсі. Тематичні соціологічні дослідження останніх двох років є або вузькоспеціалізованими (як-от, аналітичний звіт «Трансформації трудової міграції з України до ЄС під час пандемії COVID-19» Фонду Фрідріха Еберта, 2020; дослідження «Вплив пандемії COVID-19 на процеси утилізації відходів в Україні» від проєкту ZeroWaste, 2021 та ін.), або не артикують кореляції зі спалахом пандемії (як-от, дослідження «Ставлення громадян до вступу України до Європейського Союзу» від Центру Разумкова, березень 2021р.), або, висвітлюючи проблеми солідарності та соціальної когезії в контексті першої фази пандемії, не фокусуються на євроінтеграційній складовій (як-от, опитування «Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність» від Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2020), чим і зумовлена **актуальність** запропонованої розвідки.

Мета та завдання. Метою дослідження є з'ясування впливу медіадискурсу щодо європейської політики часів першої фази пандемії COVID-19 на євроінтеграційні прагнення студентської молоді як найбільш активної та проєвропейської частини українського суспільства (The State of Youth in Ukraine: Analytical Report compiled by the UN Working Group on Youth, 2019; Українське покоління Z: цінності й орієнтири, 2018).

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**, як контент-аналіз емпіричного матеріалу, аналіз і класифікація представлених у ньому форм та засобів концептуалізації поняття «Європа», зіставний аналіз риторичних стратегій «євроскептиків» та «єврооптимістів» тощо.

Методи дослідження. Ключові емпіричні дані дослідження були отримані в рамках відкритого Всеукраїнського конкурсу студентських есе «Як коронавірус вплине на європейську інтеграцію та солідарність: випробування кризою та шанси на оновлення», проведеного Українською Асоціацією Викладачів та Дослідників Європейської Інтеграції (APREI, www.aprei.com.ua) з квітня по травень 2020 року. Учасникам було запропоновано поділитися думкою щодо впливу пандемії на європейську інтеграцію та солідарність у формі аргументативного есе (Standard Argumentative Essay) українською або англійською мовою обсягом до 1000 слів. Усього на конкурс надійшло 182 роботи із закладів вищої освіти з усіх регіонів України, найбільше – з великих університетських центрів: Києва, Харкова, Львова. Більшість конкурсантів – студенти-бакалаври (157 учасників) переважно соціогуманітарних напрямів підготовки (право, міжнародні відносини, економіка, соціологія, філологія, історія, журналістика). У гендерному зрізі серед учасників домінують жінки (136 учасниць), що в цілому віддзеркалює характерне для української вищої освіти гендерно-упереджене ставлення до гуманітарних та суспільних наук як до «жіночих» спеціальностей (Царенко, 2015).

Методи дослідження визначаються як його цілями, так і специфікою емпіричного матеріалу. Матриця контент-аналізу конкурсних есе була побудована з урахуванням моделі концептуалізації поняття «Європа» в українському суспільному дискурсі як «непевного об'єкту бажання» (Яворська, 2013; Horbук, 2017). В рамках цієї моделі Європа позиціонується, по-перше, як осередок «духовних цінностей» і стандартів, недосяжних для українського суспільства (звідси наскрізні мотиви «відставання», «наздоганяння»); по-друге, як авторитет і зразок для наслідування (зокрема, через низку концептуальних метафор «вчитель-учень», «майстер-учень», «начальник-підлеглий»); по-третє, як простір комфорту, захищеності, безпеки, якості (причому, у неологізмах на кшталт «євроремонт»); і, нарешті, як символ ефективності, сучасності та прогресу (Яворська, 2013; Horbук, 2017; Bureiko, 2018). Так, за даними опитування

соціологічної групи «Рейтинг», найпоширенішими асоціаціями, що виникають в українців стосовно Європи, є розвинена економіка (61%), якість (56%), добробут (56%), захист прав людини (54%), передові технології (54%), впевненість у завтрашньому дні (52%), справедливі суди (52%) та особиста безпека (52%) (Соціологічна група «Рейтинг», 2013).

З огляду на жанрову специфіку емпіричного матеріалу окрема увага під час контент-аналізу приділялася мовному аспекту, формально-стилістичним характеристикам есе, зокрема засобам художньої виразності (метафорам, порівнянням, алюзіям, емоційно забарвленій лексичці), використаним задля концептуалізації авторського ставлення до Європейського Союзу, євроінтеграції тощо, у порівнянні з характеристиками, типовими для українського суспільного дискурсу (Yehorova, Prokopenko, Porova, 2019).

Дані щодо євроінтеграційних настроїв українців, залучені до компаративного аналізу задля висвітлення тенденцій, спровокованих спалахом пандемії, були отримані з тематичних досліджень незалежних наукових організацій, як-от: «Українське суспільство та європейські цінності» (Інститут Горшеніна, 2018), «Українське покоління Z: Цінності та орієнтири» (Центр «Нова Європа», 2018), «Європейська інтеграція України: Людський вимір» (Research and Branding Group, 2018).

Результати. Навіть станом на 2017 рік, на піку єврооптимістичних настроїв, значною мірою підсилених запровадженням безвізового режиму з країнами Європейського Союзу, в українському суспільстві домінував євроскептицизм (55,1%) (Українське суспільство та європейські цінності, 2018). У віковій групі молоді (14–29 років), за даними центру «Нова Європа», відсоток єврооптимістів був передбачувано вищим (60%), хоча довіру до європейських інституцій висловили лише 29% респондентів (28% не довіряють інституціям ЄС, 31% не визначилися). Таке обачливе ставлення, як зазначають організатори опитування, пояснюється поширеною думкою про те, що «на українців у ЄС ніхто не чекає», а членство України в ЄС «є швидше мрією, ніж реалістичною метою» (Українське покоління Z: Цінності та орієнтири, 2018).

Контент-аналіз есе, поданих на конкурс APREI, свідчить, що у 2020 році під впливом пандемії COVID-19 та «брекзиту» ця тенденція передбачувано підсилюється – не стільки у кількісному, скільки у якісному вимірі, через радикалізацію євроскептичної риторики. Близько 40% поданих на конкурс робіт містять скептичні прогнози щодо цілісності ЄС та спільного майбутнього його членів, що в цілому корелює з настроями мешканців країн ЄС (Dennison, Zerka, 2020). При цьому, на відміну від результатів опитувань Європейської ради з міжнародних відносин, що продемонстрували кореляцією між рівнем розчарування ЄС та регіоном проживання респондентів (так, розчарування виявилось більшим у «центрі», ніж на «периферії»: зокрема, у Німеччині рівень недовіри до європейських інституцій зріс на 11%, і розчарування наразі є настроєм більшості мешканців) (Dennison, Puglierin, 2021), в отриманих нами даних регіональна кореляція відсутня.

На тлі подій першої фази пандемії «євроскептики» виголошують зневіру в майбутньому євроінтеграційного проєкту як такого і навіть називають карантин кінцем епохи глобалізації (авторську орфографію й пунктуацію у цитатах зі студентських робіт, виділених курсивом, тут і далі збережено): *«Ще до пандемії експерти висловлювали серйозні сумніви у світлому майбутньому ЄС, тому лише час покаже, чи євроінтеграція все ще існуватиме після COVID»; «На жаль, найближчим часом ЄС буде зайнятий переважно власним виживанням під час спалаху хвороби та поживавленням своєї економіки, і лише тоді розгляне питання про розширення»; «Що стосується Європейського Союзу, його сучасний стан залишає бажати кращого. У них серйозні політичні та економічні проблеми, спричинені пандемією, тому після закінчення карантину їм знадобиться час для відновлення. Загалом, ЄС відкладе питання нового членства на кращі часи».*

Інша передбачувана тенденція, помітна в конкурсних роботах, – підсилення ізоляціоністських настроїв та настанова на «самозабезпечення»: *«ментальність та нація і сьогодні є визначальними факторами в суспільному житті людини. Італієць не перестане бути італійцем,*

а німець – німцем»; «Нам не потрібно шукати собі кумирів чи копіювати когось, ми – нація сильна духом і тілом, здатна здолати все»; «Європейський Союз – наша мета, але ми не повинні втрачати національної ідентичності. В першу чергу, ми маємо думати про життя в середині країни, а не про можливості інтеграції до ЄС».

Життя у світі, де солідарність поступається місцем ізоляціонізму, вимагає подальшого перегляду євроінтеграційної програми України, часто – з використанням гасел, прямо запозичених із пострадянської євроскептичної риторики початку 2010-х років (Liptan, 2015): *«Ми біжимо до ЄС, тікаємо від самих себе. Чи не краще виправити ситуацію всередині країни і лише тоді взяти курс на євроінтеграцію?»; «Євроінтеграція не нагодує дітей, не забезпечить роботою їх батьків»; «Роль європейських інституцій у європейській політиці з часом може бути мінімізована. Такий сценарій означав би повний крах зовнішньополітичної програми України»; «На мою думку, Україні слід переглянути свою політику щодо ЄС. Наша країна має спрямувати всі свої джерела, усі зусилля для підтримки себе, свого внутрішнього розвитку ... Ми не повинні розраховувати на допомогу ЄС».*

Деякі автори, хоча й дистанціюються від занадто спрощеної точки зору, риторично приписуваної «народу», все ж висловлюють побоювання, що *«на фоні тієї маси проблем, які спричинив коронавірус у Європі, в українців можуть з'явитися думки щодо непотрібності інтеграції: адже в їх інтерпретації так звана «сила» Європи значно зменшиться, а навіщо ж інтегруватися до слабких?».*

Ізоляціоністська риторика дедалі підсилюється метафоричними моделями стосунків всередині ЄС як бійок, сварок та недоброчесної конкуренції: *«Постійні суперечки через гроші та змагання за медичне обладнання показали, що Європейський Союз будується на піску»; «У деяких випадках європейські країни відмовляються допомагати одна одній»; «Німеччина незаконно заволоділа засобами індивідуального захисту, придбаними Австрією та Швейцарією, що є зразком національного егоїзму та головним викликом для євросолідарності»; «Кожна країна сама за себе, і це цілком зрозуміло, але це ж все-так Євросоюз. Великої взаємодії та взаємодопомоги ми не бачимо»; «І найгірше те, що країни, котрі були «друзями» враз стали ворогами, як кажуть: «Людина людині ворог». Так дійсно, країни змагаються між собою, хто швидше винайде вакцину, хто виготовить надточні тести... Вони навіть не нехтують перехоплювати, перекуповувати одна поперед одної речі першою необхідності. І навипередки стоять у чергах до ЄБРР та МВФ... А тепер давайте подумаємо, чи це зразок, якому ми повинні наслідувати».*

В умовах, коли одні країни *«благають по допомогу»*, а інші, більш розвинені, ігнорують ці благання, усталений образ європейського єднання на засадах рівності й солідарності руйнується. Критиці піддається навіть така беззаперечна конкурентна перевага ЄС, як технічний прогрес: *«Чи готові найбільш розвинуті країни ділитись технологіями – питання відкрите».* Власне ідея європейської солідарності для окремих авторів виявляється скомпрометованою: *«Багато хто пише про те, що Європа, яка стала епіцентром хвороби, усвідомить силу єдності. Однак такі думки такою самою мірою утопічні, як і усвідомлення українських громадян смертності людини»; «Теоретично можна сподіватися на відродження європейської солідарності, але на практиці довіра зникла. Деякі європейські цінності, такі як права людини, просто перестали існувати під час COVID-19».*

Ця думка часто концептуалізується за допомогою образів колись твердих і стабільних субстанцій, що тріскаються, хитаються, розсипаються тощо: *«Солідарність руйнується»; «Європейський Союз побудований на піску»; «Як посуд, що служить вірою та правдою рано чи пізно б'ється, так і дружба між країнами Європи у важку хвилину дала тріщину»; «державний егоїзм... похитнув європейську систему єдності та показав її крихкість»; «Однак, дуже примітно є те, як швидко ці великі ідеї солідарності можуть випаруватися і зникнути під дією справжньої та реальної загрози»; «Як показала нинішня ситуація – європейської солідарності не існує, це всього лише ідеологічна обгортка яка була зірвана»; «Стовпи, які мали підтримувати Європейський Союз... руйнувалися просто на очах».*

Відповідно, піддається переосмисленню і традиційно закріплене за ЄС амплу «вчителя», «наставника». Для багатьох авторів COVID-19 виступає «великим вирівнювачем»: «Тепер ми всі в одному човні»; «Як Європа, так і Україна не змогли відповісти на виклик»; «Європа, як і весь світ, виявилася не готовою до масштабної епідемії... Ніхто не знає, як вирішити проблему». За умов, коли «вчителем» стає вірус як такий («Сьогодні непідкупний вчитель COVID-19 влаштував нам усім випробувальний тест»; «Це один із уроків, які професор Ковід дав кожному європейцю»), Європейський Союз, втративши статус експерта, метафорично концептуалізується як «учень», що разом із Україною «провалив цей тест» і «повинен засвоїти свій урок», «болісний урок для ЄС». Репутація ЄС як наставника, мудрого радника та авторитетного джерела знань опиняється під загрозою: «Взагалі то в світі після пандемії Євросоюз може стати очікуваним «Героєм», який позбавить від хвороби, надасть економічну та гуманітарну допомогу окремим державам, що більше відноситься до емоційне очікуваного бажаного, ніж до реальних можливостей».

У контексті першої хвилі пандемії на роль «вчителя» починають претендувати інші країни – найчастіше, Китай, Японія та Південна Корея: «Приклад Японії та Південної Кореї показує, що зберігаючи демократію і не спираючись на лідерів, які виглядають непередбачуваними, можна бути сильним і ефективним»; «Блискучий рівень солідарності, довіри та особистої стриманості в боротьбі з коронавірусом демонструє Південна Корея, досвід якої переймають європейські науковці»; «Південній Кореї, як і Тайваню, поки ще вдається уникнути розповсюдження хвороби, і це відбувається набагато краще й швидше, ніж в європейських країнах, оскільки своєчасно були зроблені рішучі висновки з пережитого попереднього досвіду». Ознаки маніпулятивного інформаційного впливу з боку проросійських джерел помітні у нечисленних роботах, що позиціонують як рятівників Російську Федерацію та Китай: «У цю важку хвилину – країною-рятувальником виявився Китай, і саме з Китаю усе необхідне медичне обладнання та лікарські засоби потрапили у Європу»; «Є прецеденти, коли держави-члени ЄС відмовляють одна одній у допомозі, в той час як Китай та Росія відправляють, зокрема, до Італії, вантажі з медичним обладнанням»; «Хочу звернути увагу на прояв солідарності Китаю, який скерував велику групу лікарів та медичного обладнання до Італії».

Актуалізуючи усталену метафору політичного процесу як гри у шахи (як-от у «Великій шахівниці» Збігнева Бжезінського), деякі автори навіть відмовляють Європейському Союзу у статусі незалежного гравця, позиціонуючи його як пішака у «грі навипередки з незрозумілим фіналом» між США та Китаєм.

Репутація ЄС як осередку практицизму, ефективності й раціональності так само стає жертвою політичних рішень перших місяців пандемії, визначених авторами есе як «повільні», «неефективні», «запізнілі» та «пасивні»: «Незважаючи на те, що пандемія спочатку була локалізована в межах кількох китайських провінцій, європейська спільнота не змогла належним чином відреагувати та вжити термінових заходів щодо зупинки поширення коронавірусу»; «Однією з причин, що значні потоки туристів та заробітчани сприяли поширенню коронавірусу, було те, що країни запізнилися на закриття повітряних зв'язків»; «Пандемія ... висвітлила проблеми з охороною здоров'я, технологічним відставанням та нездатністю ЄС діяти швидко і узгоджено».

За таких обставин піддається сумніву й ефективність інституту демократії як такого: «ЄС діє надто повільно і менш продуктивно, ніж авторитарні країни. Очевидно, що демократичні країни слабшають»; «Європейська солідарність нестабільна. Європа має проблеми з політичним керівництвом. Європейська ліберальна демократія стала жертвою дурних політиків та слабких інститутів»; «Країнам-членам не вистачає політичної волі для вироблення дійсно збалансованого, виправданого та рішучого плану взаємодопомоги».

Схожі зміни можна простежити в ракурсі концептуалізації Європи як місця безпеки, комфорту, високих стандартів життя, якості та законослухняності. Так, асоціація з безпекою руйнується через гіперболізовані зображення пандемії: «Жахлива хвороба напала на країни Європи»; «Зараз Європа є «епіцентром» глобальної пандемії коронавірусу. Кількість випадків

захворювання, що повідомляються щодня в Європі, перевершила Китай на своєму піку»; «Усі країни Європи просто зупинилися. Люди вмирають сотнями, а то й тисячами на день. Світ охоплений панікою та економічною нестабільністю».

Це почуття невпевненості поглиблюється також посиленнями на «кризу політичного лідерства, розквіт популізму, слабкість інституцій у деяких країнах ЄС». Таким чином, пандемія COVID-19 розглядається не як основна причина кризи, а скоріше як «спусковий механізм», що звільняє лавину системних соціальних проблем: «у межах громадянського суспільства, котре має бути пронизаним демократичними принципами співжиття, останнім часом спостерігається поглиблення протиріч, між основними соціальними інституціями, варто згадати лише, протести «жовтих жилетів» у Франції, чи реакцію Європи на біженців з Сирії».

На тлі першої хвилі пандемії під загрозою, на думку авторів, опиняється й така фундаментальна європейська цінність, як верховенство права: «Низка європейських країн вже заявили про відступ від зобов'язань відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (на підставі ст. 15 у зв'язку з надзвичайною ситуацією)».

Надзвичайно емоційну реакцію викликає у молоді факт закриття кордонів між європейськими країнами, що сприймається як прямий напад на власне сутність ЄС: «Країни закрили національні кордони, навіть Німеччина, двигун європейської інтеграції, ввела регулювання. Проте вільний рух товарів та людей не створювався лише для хороших часів»; «...усі стали свідками того, що країни ЄС один за одним почали закривати свої кордони, кожна, в першу чергу, ввела ряд методів ізоляції для себе, забувши про наявність єдиного економічного простору між країнами-учасниками Європейського Союзу»; «Стовпи, які мали підтримувати Європейський Союз – вільний та безперешкодний рух людей та товарів – руйнувалися просто на очах, коли кордони різних країн закривалися один за одним».

Оскільки територія без кордонів у межах ЄС сприймається молоддю як найвище досягнення європейської інтеграції (Євроінтеграція України. Людський вимір, 2018), не дивно, що окремі студенти ставляться до закриття кордонів як до «кінця того, що було зроблено для європейської інтеграції за останні 30 років». Найбільш песимістичні прогнози передбачають запровадження митних зборів між країнами-членами, повернення до національного протекціонізму в торгівлі і навіть крах Єдиного європейського ринку, Європейського економічного простору та Європейського Союзу в цілому.

Для молодих українців, чії симпатії до Європи були посилені запровадженням безвізового в'їзду до ЄС, закриття кордону безпосередньо впливає на їх почуття приналежності, змушуючи їх знову відчувати себе маргіналізованими: «Судячи з певних факторів, можна припустити, що подорожувати Європою дозволятимуть лише людям із країн із європейським рівнем охорони здоров'я»; «Не забуваймо інцидент з українськими заробітчанами, яким показали на двері у Словенії та кинули їх напризволяще». За таких обставин усталена метафора Європейського Союзу як спільного «європейського дому» для всіх країн-членів вимагає перегляду: «... країни, які рік за роком просувалися на шляху до взаєморозуміння, економічного розвитку, процвітання та європейської солідарності ... зараз закривають кордони та двері своїх домівок»; «Зараз країни, які страждають від економічних потрясінь, роблять свій вибір між «державним егоїзмом», протекціонізмом та цінностями їх загального європейського дому».

На противагу «євроскептикам», які вдаються переважно до емоційної оцінки ситуації, «єврооптимісти» частіше воліють оперувати даними й аналітикою з перевірених джерел (їх містить близько третини поданих на конкурс робіт). Цей сегмент конкурсантів представлений переважно студентами спеціальностей, що передбачають принаймні ознайомчі курси з європейських студій, європейської інтеграції тощо. Серед доказів того, що європейська солідарність є ефективною («не є пустим звуком»), перше місце посідає фінансова допомога Україні з боку ЄС (17 згадувань); створення нових установ, фондів та програм для боротьби з пандемією (11 згадувань); допомога країн одна одній медичними засобами та обладнанням (8 згадувань). Реконцептуалізація ЄС як осередку раціональності й ефективності відбувається шляхом підкреслення його ролі як координаційного центру, що «збирає нові дані про

вірус та робить усе можливе для передачі ресурсів у регіони, які найбільше постраждали від пандемії».

Якщо риторичні стратегії «євроскептиків» передбачають усунування альтернативної точки зору й створення одновимірного бачення ситуації, «єврооптимісти» часто вдаються до прийому спростування міфів та фейків, на які часто посиляються їхні опоненти. Так, думка про деморалізацію, пасивність та неефективність ЄС заперечується посиланнями на такі ініціативи ЄС, як програма Європейського інвестиційного банку щодо створення загальноєвропейського гарантійного фонду для надання позик до 200 мільярдів євро для малих та середніх підприємств; створення Європейського Комітету швидкого реагування на екстрені ситуації у сфері освіти; початок програм SURE та rescEU; навчальні програми Європейської федерації психологічних асоціацій; гарантії надання фінансової підтримки ВООЗ замість США, виголошені Жозепом Боррелем 16 квітня 2020 року тощо. Думка про «недоброчесну конкуренцію» всередині ЄС за доступ до медикаментів і засобів індивідуального захисту спростовується згадками про фактичні розміри допомоги, наданої найбільш постраждалим країнам ЄС. Зазначені заходи постають як *«прояв солідарності в світовому масштабі, що, насправді, дає надію на успіх Європи – демократичної, вільної, толерантної, на згуртування перед будь-якими загрозами та спільну перемогу, а, отже, і на шанс для моєї країни та її громадян».*

Обидві підгрупи вдаються у своїй аргументації до згадок спонтанних маніфестацій солідарності і взаємодопомоги, інформація про які часто поширювалася у соціальних мережах, а в окремих випадках (як-от, колективні співи італійців на балконах багатоквартирних будинків, згадані у 6 роботах) і телебаченням. Втім, якщо для скептиків такі дії виглядають емоційною реакцією «простої людини» на контрасті з «офіційною» риторикою ЄС, то «єврооптимісти» схильні вбачати в них прямий наслідок твердої віри європейців у спільні європейські цінності: *«Саме зараз вся Європа розуміє важливість об'єднання та допомоги один одному та сусіднім народам. Але найяскравіше описує ситуацію поведінка людей. Ми бачимо в Інтернеті, як люди співають національні італійські пісні сидячи на своїх балконах. Ми бачимо, як люди в Іспанії святкують дні народження або якісь інші важливі свята без безпосереднього контакту, але з щирими почуттями. Вони об'єдналися більше, ніж будь-коли»; «Зараз усі намагаються допомогти медичному персоналу та дотримуватися правил карантину. Саме завдяки цій поведінці Європа демонструє свою цілісність і відстоює європейські цінності»; «Хоча спочатку пандемія викликала паніку та ізоляцію, тепер очевидно, що населення ЄС об'єдналося, як ніколи раніше».*

Апокаліптичним картинам суцільного хаосу, паніки й вмирання, які зустрічаються у роботах «євроскептиків», протиставлена думка про пандемію як чергове історичне випробування (на кшталт епідемії чуми чи спалаху іспанського грипу), яке Європа, безперечно, подолає за допомогою згуртованості й солідарності: *«Тільки об'єднавши наші зусилля, ми можемо перемогти ворога – Європа це доводила не раз»; «дає надію загальнокультурна єдність, гуманізм, високий рівень медичного та технологічного розвитку, узгодженість дій в спільноті у випадку критичних явищ. Імовірно, це випробування є ще однією сходинкою у розвитку Західної цивілізації»; «Відносини всередині Європи можна порівняти з великим «транс'європейським маятником», який тяжіє спочатку до однієї сторони, а потім до іншої, але попри різкі коливання залишається стабільним, адже міцні його ціннісні підвалини. Також можна із впевненістю сказати, що це найбільш достойне випробування національних якостей європейських демократій».*

У відповідь на ізоляціоністську риторіку євроскептиків («ми повинні залишатися гуманними, що б не робили Європа, Америка чи Азія»; «міцне здоров'я набагато важливіше, ніж єдиний європейський ринок»), єврооптимісти закликають до єднання на підставі спільних цінностей: *«У цей складний час, інтеграція європейських цінностей залежить від кожного українця. Якщо ми зуміємо залишитись європейцями, то це стане початком великого відродження у майбутньому»; «разом, за спільною трапезою, вони переживуть ще один бенкет посеред чуми. І в цьому їхня людяність, їхні європейські цінності – те, що робить їх людьми»; «Щодо*

європейських цінностей, я думаю, що вони не тільки європейські – вони мають бути цінностями кожної людини у світі, незважаючи на те, у якій країні ця людина живе».

«Стресову радикалізацію» єврооптимістичної риторики спостерігаємо, зокрема, у випадках реконцептуалізації ролі ЄС як ментора й рятувальника: «Застрягни за кордоном чи сидючи вдома та кленучи владу, нажахані статистикою сусідів, ми все одно розуміємо, що обмеження – важливі та людяні, і все одно вважаємо, що там, в Європі, краще справляються зі справою і більше роблять для її вирішення»; «Країни Європи об'єднують зусилля, посилять спільні взаємообумовлені зв'язки, здійснять все замислене і навіть більше: здобудуть рівновагу між природою та людською діяльністю, досягнуть висот у медицині, знайдуть шляхи європейського економічного розвитку, укріплять політичні стосунки, відкриють нові можливості, створюють умови для високого рівня життя людей, збережуть світ для майбутніх нащадків». З такого ракурсу Європейський Союз позиціонується як орган влади, що мусить «вкласти європейські цінності в голови вітчизняних громадян»; єдине суспільство, якому «вдалось засвоїти значення слова «демократія» тощо.

Аналіз риторики конкурсних есе дозволяє поставити питання про інформаційні джерела, які безпосередньо впливають на точку зору студентів і використовуються ними для аргументації своєї позиції. Найважливішими інформаційними джерелами, що формують уявлення українців про Європу, респонденти опитування Інституту Горшеніна вважають телебачення (74,8%), соціальні медіа (26,9%), прямий та непрямий (через родичів та друзів) особистий досвід (Українське суспільство та європейські цінності, 2018). У випадку з учасниками конкурсу лише 3 з них безпосередньо посилаються на свій особистий досвід як туристів чи студентів-учасників програми Еразмус (що цілком зрозуміло з огляду на той факт, що, згідно з даними Центру «Нова Європа», 76% молодих українців ніколи не були за кордоном (Українське покоління Z: цінності та орієнтири, 2018). Водночас вплив соцмереж можна чітко простежити через посилення на фейкові вірусні повідомлення (приміром, у 15 із 182 есе згадується повернення дельфінів та лебедів у канали Венеції) та популярні відеоролики (як-от, італійці, що співають на балконах, згадані у 6 роботах). У 10 роботах згадується сюжет про українських медиків в Італії, широко популяризований національним телебаченням.

При порівнянні аргументації «євроскептиків» та «єврооптимістів» в межах вибірки впадає у вічі, з одного боку, надмірна емоційність перших, відсутність в їхніх аргументах посилення на статистичні дані, нормативно-правові акти, верифіковані джерела тощо; з іншого – некоректне використання термінології й назв європейських інституцій, нерозуміння процесів прийняття рішень всередині ЄС, що свідчить про низький рівень загальної обізнаності щодо Європейського Союзу.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що європейська політика часів першої фази пандемії COVID-19 відчутно вплинула на євроінтеграційні прагнення українського студентства. Цей вплив, як свідчить проведене дослідження, проявляється не стільки у процентному співвідношенні євроскептиків/єврооптимістів (воно залишається на рівні приблизно 40% до 60%), скільки у «стресовій радикалізації» як антиєвропейської, так і проєвропейської риторики.

Радикалізація євроскептичної фракції українського студентства зумовлена, з одного боку, ситуативними помилками інформаційної політики щодо COVID-19 в Україні та ЄС на початковому етапі пандемії та етично сумнівними маніпуляціями в слабо контрольованому інформаційному полі соціальних мереж, а з іншого – системними недоліками у формуванні уявлень про сутність, місію, функції ЄС та його інституцій, зокрема, й через систему вищої освіти. Водночас студенти, чий фах передбачає принаймні базову підготовку з європейських студій, демонструють більшу стійкість до фейків та інформаційних маніпуляцій, вищий рівень роботи з інформаційними джерелами тощо.

З огляду на вищезазначене стратегічно важливим видається завдання руйнації усталеного стереотипу щодо Європи як «непевного об'єкта бажання», до якого апелюють і «єврооптимісти», і «євроскептики»; позиціонування європейського майбутнього України як реалістичної

й досяжної мети. На тактичному рівні наочною стає потреба в інституціоналізації програм підготовки з європейських студій у системі вищої освіти України, в розвитку навичок медіа-грамотності й критичного мислення, в розширенні ініціатив щодо залучення молоді до громадської активності тощо.

Не претендуючи на вичерпну повноту, проведене дослідження закладає плідне підґрунтя для подальших розвідок у напрямку впливу пандемії COVID-19 на ставлення різних соціальних груп до євроінтеграційних перспектив України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bureiko N. With/out the EU's perspective: Europeanisation narratives in Ukraine. *New Europe College Yearbook 2015/2016*. 2017. P. 23–46.
2. Busse, C., Loss, R., Puglierin, J., Zerka, P. The Crisis that Made the European Union: European Cohesion in the Age of COVID. *ECFR Policy Brief*, 2020. URL : <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-that-made-the-european-union-european-cohesion-in-the-age-of-covid/> (дата звернення: 07.10.2021).
3. Dennison, S., Puglierin, J. Crisis of confidence: How Europeans see their place in the world. *ECFR Policy Brief*, 2021. URL : <https://ecfr.eu/publication/crisis-of-confidence-how-europeans-see-their-place-in-the-world/> (дата звернення: 07.10.2021).
4. Dennison, S., Zerka, P. (2020) Together in Trauma: Europeans and the World after COVID-19. *ECFR Policy Brief*. 2020. URL : https://ecfr.eu/publication/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19/ (дата звернення: 07.10.2021).
5. Horbyk R. Narratives at War: Representations of Europe in News Media of Ukraine, Russia and Poland during Euromaidan / Roman Horbyk. *Europe Faces Europe: Narratives from Its Eastern Half*. Bristol: Intellect, 2017. Pp. 94–132.
6. Lipman, M. How Russia Has Come to Loathe the West. *Wider Europe. European Council on Foreign Relations*, 2015. URL : https://ecfr.eu/article/commentary_how_russia_has_come_to_loathe_the_west311346/ (дата звернення: 07.10.2021).
7. Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020. URL : <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262> (дата звернення: 07.10.2021).
8. The State of Youth in Ukraine: Analytical Report compiled by the UN Working Group on Youth / United Nations Youth Working Group, 2019. URL : <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%20print%20%281%29.pdf> (дата звернення: 07.10.2021).
9. Yehorova O., Prokopenko A., Popova O. The Concept of European Integration in the EU-Ukraine Perspective: Notional and Interpretative Aspects of Language Expression. *Modelling the New Europe*, 2019. № 29. P. 57–77. DOI: 10.24193/OJMNE.2019.29.03.
10. Євроінтеграція України. Людський вимір: Презентація результатів всеукраїнських досліджень громадської думки / Research and Branding Group, 2018. URL : <http://rb.com.ua/blog/evrointegracija-ukrainy-chelovecheskoe-izmerenie/> (дата звернення: 07.10.2021).
11. На роздоріжжі, або Інтеграційні ребуси: Результати соціологічного дослідження / Соціологічна група «Рейтинг», 2013. URL : http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_vektor_042013_pres.pdf (дата звернення: 07.10.2021).
12. Українське покоління Z: Цінності й орієнтири: Результати всеукраїнського опитування / Центр «Нова Європа», 2017. URL : http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf (дата звернення: 07.10.2021).
13. Українське суспільство та європейські цінності: Звіт за результатами соціологічного дослідження / Інститут Горшеніна, Фонд Фрідріха Еберта, 2018. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf> (дата звернення: 07.10.2021).
14. Царенко І. Гендерна політика у сфері вищої освіти: проблеми нерівності та шляхи їх вирішення. *Економіка: Реалії часу*. 2015. № 3. С. 110–117.
15. Яворская Г. Европа в украинских текстах (к проблеме вариативности концепта). *Etnolingwistyka*, 2013. № 25. С. 45–58. DOI: 10.17951/ET.2013.25.97.

REFERENCES

1. Bureiko, N. (2018) With/out the EU's perspective: Europeanisation narratives in Ukraine. *New Europe College Yearbook 2015/2016*. P. 23-46.
2. Busse, C., Loss, R., Puglierin, J., Zerka, P. (2020) The Crisis that Made the European Union: European Cohesion in the Age of COVID. *ECFR Policy Brief*. Available from: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-that-made-the-european-union-european-cohesion-in-the-age-of-covid/> [Accessed October 07, 2021]
3. Dennison, S., Puglierin, J. (2021) Crisis of confidence: How Europeans see their place in the world. *ECFR Policy Brief*. Available from: <https://ecfr.eu/publication/crisis-of-confidence-how-europeans-see-their-place-in-the-world/> [Accessed October 07, 2021]
4. Dennison, S., Zerka, P. (2020) Together in Trauma: Europeans and the World after COVID-19. *ECFR Policy Brief*. Available from: https://ecfr.eu/publication/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19/ [Accessed October 07, 2021]
5. Eurobarometer (2021). Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020. Available from: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262> [Accessed October 07, 2021]
6. Gorshenin Institute (2018) Ukrainske suspilstvo ta evropeyski tsinnosti: Zvit za rezultatamy sotsiologichnogo doslidzhennya [Ukrainian society and European values: Report upon social survey results] Kyiv. Available from: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf> [Accessed 15/11/2020] [In Ukrainian]
7. Horbyk, R. (2017) Narratives at War: Representations of Europe in News Media of Ukraine, Russia and Poland during Euromaidan. *Europe Faces Europe: Narratives from Its Eastern Half*. Bristol: Intellect., 2017. Pp. 94-132
8. Lipman, M. (2015) How Russia Has Come to Loath the West. European Council on Foreign Relations (March 13, 2015). Available from: https://ecfr.eu/article/commentary_how_russia_has_come_to_loathe_the_west311346/ [Accessed 15/11/2020].
9. New Europe Centre (2017) Ukrainske pokolinnya Z. Tsinnosti ta orientyry: Rezultaty zagalnonatsionalnogo opytuvannya [Ukrainian Generation Z. Values and Waymarks: National Survey Results]. Kyiv. Available from: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf [Accessed November 15, 2020] [In Ukrainian]
10. Rating Social Group (2013) At the crossroads, or Integrational puzzles: Social survey results. Kyiv. Available from: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_vektor_042013_pres.pdf [Accessed November 15, 2020]
11. Research and Branding Group (2018) Evrointegratsiya Ukrainy. Ludskiy vymir: Presentatsiya rezultativ vseukrainskykh doslidzhen gromadskoyi dumky [Eurointegration of Ukraine. Human Dimension: Presentation of Pan-Ukrainian public opinion surveys results]. Kyiv. Available from: <http://rb.com.ua/blog/evrointegracija-ukrainy-chelovecheskoe-izmerenie/> [Accessed November 15, 2020]. [In Ukrainian]
12. Tsarenko, I. (2015) Genderna polityka u sferi vyshchoi osvity: problemy nerivnosti ta shlyakhy yikh vyrishennya [Gender politics in the sphere of Higher Education: problems of inequality and possible solutions]. *Ekonomyka: Realiyi Chasy* [Economics: Realities of Time] (3) P. 110-117. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2015_3_18 [Accessed November 15, 2020]. [In Ukrainian]
13. United Nations Youth Working Group (2019) The State of Youth in Ukraine: Analytical Report compiled by the UN Working Group on Youth. Available from: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%20print%20%281%29.pdf> [Accessed November 15, 2020] [In Ukrainian]
14. Yavorska, G. (2013) Evropa v ukrainskikh tekstah (k probleme variativnosti kontsepta) [Europe in Ukrainian texts: on the concept variability problem] *Etnolingwistyka*. (25). P. 45-58. Available from: <https://journals.umcs.pl/et/article/view/1902> [Accessed November 15, 2020] DOI: 10.17951/ET.2013.25.97 [In Russian]
15. Yehorova, O., Prokopenko, A., Popova, O. (2019) The Concept of European Integration in the EU-Ukraine Perspective: Notional and Interpretative Aspects of Language Expression. *Modelling the New Europe*. (29). P. 57-77. DOI: 10.24193/OJMNE.2019.29.03

Sikorska Iryna Mykolaivna

Candidate of Science in Public Administration,
Associate Professor at the Department of Humanities and Social Studies,
Donetsk State University of Management, Mariupol
58, Karpinskoho str., Mariupol, Donetsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6649-3974

Tupakhina Olena Volodymyrivna

Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of German Philology,
Translation and World Literature
Zaporizhzhya National University
66, Zhukovskogo str., Zaporizhzhya, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2920-1167

**COVID-19 PANDEMIC'S INFLUENCE
UPON UKRAINIAN STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS EUROINTEGRATION
(CASE STUDY OF APREI PAN-UKRAINIAN ESSAY CONTEST)**

The study based on representative empirical material (182 student essays from all over Ukraine submitted for the Pan-Ukrainian Student Essay Contest held by Ukrainian Association of Professors and Researchers of European Integration) explores the transformations Ukrainian student youth's attitudes to and visions of the European Union, European solidarity and Ukraine's Eurointegrational perspectives have acquired under the first wave of COVID-19 pandemics (February – June, 2020). The study's relevance is backed, on the one hand, by the necessity to identify the values and priorities of student youth as the most active and pro-European part of Ukrainian society. On the other hand, the study demonstrates ad hoc performance gaps in COVID-19 related informational policies delivered by Ukraine, as well as by EU, at the pandemic's outbreak. The study responds to the urge of exploring both the structure of informational bubbles Ukrainian student youth might be trapped in, and their influence upon the target audiences' perception of European integration and European solidarity. The empirical data processed by means of content analysis, concept analysis and discourse analysis, included into wider European context and compared to topical datasets collected before the pandemics, demonstrate that Ukrainian student youth tends to critically rethink the traditional vision of Europe as an "unattainable object of desire" – that is, the paragon of life standards and spiritual values proclaimed unachievable and hence that feeding the skeptical discourse over the very necessity to strive for it. Based on the results of the analysis, the study strongly advocates the idea of raising student youth's EU awareness by establishing diverse communication channels and developing a functional communication strategy focused at the target audience's needs and demands.

Key words: concept of Europe, European integration, European solidarity, Ukrainian HEI students, COVID-19.